

Tolkesprog

Indledning

Det sprog, en tolk producerer i en tolkesituation, vil her med en overordnet betegnelse blive kaldt *tolkesprog*. I en konkret situation vil det selvfølgelig altid være et bestemt sprog, tolken benytter (ved dialogtolkning: to bestemte sprog, som tolken på skift benytter), fx dansk tegnsprog, dansk, engelsk, spansk. Nedenfor vil udtryk som *tolkedansk*, *tolkeengelsk* osv. blive benyttet, hvis der er behov for at præcisere, hvilket sprog det drejer sig om. Bemærk, at betegnelsen *tolketegnsprog* vil blive brugt specifikt om dansk tegnsprog brugt af en tolk i en tolkesituation.

Betegnelsen tolkesprog kan udmærket bruges bredt om tolkens sprog både ved simultantolkning og ved konsekutiv tolkning, men da tolkning til og fra tegnsprog næsten altid er simultantolkning, er det nedenfor kun tolkesprog i forbindelse med simultantolkning, der vil blive behandlet.

Hvorfor beskæftige sig med tolkesprog?

Hvis det sprog, tolke frembringer i en tolkesituation, til forveksling lignede sprog frembragt i almindelig direkte kommunikation, ville der ikke være nogen grund til at bruge en særlig betegnelse for dette sprog, og der ville i det hele taget ikke være nogen særlig grund til at beskæftige sig nærmere med det. Men tolkesprog er på visse punkter forskelligt fra sprog frembragt i direkte kommunikation (uanset om tolken tolker til sit modersmål eller til et fremmedsprog). Det har konsekvenser for modtageren: det er en lidt anderledes oplevelse at modtage informationer på tolkesprog, end det ville være at modtage de samme informationer på samme sprog i direkte kommunikation, simpelt hen fordi tolkesprog lyder lidt anderledes/ser lidt anderledes ud end sprog frembragt i direkte kommunikation.

For professionelle generelt (uanset om det er tolke eller fx sygeplejersker, fotografer eller advokater) er det vigtigt ikke kun at være bevidst om deres egen rolle i forhold til brugerne, men også at have en vis indsigt i og dermed forståelse af brugernes situation. For tolke er det altså vigtigt ud over at være bevidste om deres egen rolle som tolke at have indsigt i, hvordan kommunikation via tolk er anderledes for de primære parter i situationen (sammenlignet med den kommunikationsform, parterne kender bedst, altså direkte kommunikation).

Kommunikation via tolk adskiller sig fra direkte kommunikation på mange punkter, og de sproglige forskelle er ikke nødvendigvis de mest iøjenfaldende. Det betyder imidlertid ikke, at de sproglige forskelle er ligegyldige, nærmest tværtimod. Netop det, at de ikke er så iøjenfaldende, gør, at de er lette at overse, og så meget desto mere

grund er der for professionelle til at beskæftige sig med dem og blive bevidst om dem.

Hvilke sider af tolkesprog vil blive behandlet her?

At tolkesprog adskiller sig fra sproget i direkte kommunikation, indebærer selvfølgelig ikke, at alt i tolkesprog er lige væsentligt at beskæftige sig med. Tolkesprog har trods alt også mange lighedspunkter med sproget i direkte kommunikation, så når der nedenfor tales om tolkesprog, vil hovedvægten blive lagt på *de elementer i tolkesprog, som netop adskiller tolkesprog fra sproget i direkte kommunikation*.

I næste afsnit vil hovedvægten blive lagt på elementer, som optræder i tolkesprog, men ikke i direkte kommunikation, samt elementer, der gør det modsatte: optræder i direkte kommunikation, men ikke i tolkesprog. Også elementer, som optræder i begge former for kommunikation, men klart hyppigere i den ene end i den anden, vil blive omtalt.

Forskning har vist, at ikke alt det, en tolk siger i en tolkesituation, er en gengivelse af noget, en af de primære parter i tolkesituationen har sagt (se fx Wadensjö 1998, kap. 6). Det hænder, at tolken på eget initiativ siger noget, fx beder om at få gentaget eller forklaret et udtryk. Sådanne fænomener er bestemt væsentlige for tolke at være bevidste om, og de kan udmærket komme ind under den overordnede betegnelse 'tolkesprog'. Imidlertid vil disse fænomener ikke blive behandlet nærmere her, idet det skønnes, at det er mere frugtbart at se dem som resultater af tolkens valg på et mere overordnet plan, frem for at se dem som udtryk for en særlig sproglig variant. (Interesserede henvises til at læse nærmere i Wadensjö 1998 og henvisninger heri.)

Et andet, men beslægtet forskningsfelt består i at undersøge *tolkebrugeres holdning til tolkesprog*, altså undersøge, om der er elementer i tolkesprog, som tolkebrugere sætter særlig stor pris på eller synes særlig dårligt om. Også det vil blive omtalt.

I afsnit I nedenfor gennemgås nogle karakteristiske træk ved tolkesprog med eksempler først fra tolketegnsprog og dernæst fra andre tolkesprog. Med mindre andet er angivet, er eksemplerne hentet fra tolkninger, hvor tolken tolker til sit modersmål (for tosprogede tolkes vedkommende: tolker til det ene af sine modersmål). Det er gjort, fordi det må forventes, at der er forskelle mellem tolkninger til modersmålet og tolkninger til fremmedsproget, og fordi forskningen indtil nu primært har været koncentreret om førstnævnte.

I afsnit II gennemgås et par undersøgelser af tolkebrugeres holdninger til tolkesprog.

I: Karakteristiske træk i tolkesprog

Tolketegnsprog¹

Dynamik

En tolk kan komme ud for at måtte regulere sin forskydning for ikke at komme for tæt på afsenderen eller komme for langt bagud. På et tidspunkt havde en afsender en usædvanlig lang tøvepause, og kort efter endnu en tøvepause af mere normal længde. Han sagde:

"Øhm, vi har så fået et nyt fag, der hedder [lang pause] psykologi [alm. pause] som.."

Tolken fik brug for at regulere sin forskydning undervejs. Hun sagde²:

PEG+c OGSÅ ANDEN NY FAG TILFØJE+m-shml HEDDE PSYKOLOGI-shml

Tolken fastholdt to gange slutstillingen i et tegn klart længere, end man gør i almindelig tegnprogskommunikation. Det skete ved TILFØJE og ved PSYKOLOGI. Disse særligt lange fastholdelser afspejler tolkens regulering af forskydningen, og sådanne fastholdelser er karakteristiske for tolketegnsprog.

Når en slutstilling fastholdes, belastes modtagerens hukommelse, så længe fastholdelsen varer. Modtageren skal jo – for ikke at tabe tråden – under hele fastholdelsen blive ved at huske på, hvad der blev sagt lige inden fastholdelsen, for at kunne sætte det i forbindelse med det, der kommer efter. De meget lange fastholdelser, som skyldes regulering af forskydningstiden, er altså i princippet en særlig belastning for modtageren, en belastning, som ikke findes i samme omfang i direkte kommunikation på tegnsprog. Derfor er det interessant at se nærmere på, præcist hvor i eksemplet ovenfor de meget lange fastholdelser optræder: de optræder sidst i sætninger, dvs. på steder, hvor de generer modtageren mindst muligt. Det kan lade sig gøre, fordi fastholdelserne er noget, tolken foretager med vilje og derfor kan bestemme placeringen af. Anderledes er det med afsenderens tøvepauser: de er ufrivillige, dvs. de optræder på steder, hvor afsenderen har behov for dem, og for en modtager kan de godt virke forstyrrende. Den første af de to tøvepauser indtraf faktisk på et fra et modtagersynspunkt noget generende sted, idet den kom til at skille to ord, der hører tæt sammen ("hedde" og "psykologi"). Tolken måde at regulere sin forskydning på, specifikt hendes valg af placering for de meget lange fastholdelser førte her til, at hendes tegn-

¹ Eksemplerne i dette afsnit er fra en tolkning af en monolog fra dansk til dansk tegnsprog. Der er tale om en arrangeret tolkning med henblik på tolkeundervisning, altså ikke en autentisk tolkning. Tolkesituationen ligner en autentisk tolkesituation ved at der er en døv modtager til stede, og ved at tolken er uddannet tegnsprogstolk. Situationen adskiller sig fra en typisk autentisk tolkesituation bl.a. ved, at det er en optagelse på bånd, der tolkes (interaktion mellem afsender og tolk og mellem afsender og modtager er således ikke mulig). Modtageren på båndet kan ikke med sikkerhed identificeres, men det er sandsynligvis ikke en person med særlig interesse for det emne, der tales om i optagelsen, eller særlig motivation for at forstå afsenderens kommunikation. Også derved adskiller tolkesituationen sig fra ganske mange autentiske tolkesituationer. Tolken er iøvrigt tosproget (dansk – dansk tegnsprog) og har mange års erfaring som tolk.

² -shml = slutstilling holdes m meget længe

sprog blev en smule mere sammenhængende end sproget fra afsenderen. Til gengæld kan man så hævde, at tolken lige på dette sted ikke formidlede afsenderens behov for en tænkepause særligt præcist.

Ligesom det kan blive aktuelt at forlænge en fastholdelse, kan det også blive aktuelt at forkorte en fastholdelse. I næste eksempel er et stykke af tolkningen transskriberet (se s. 4). På et sted i det transskriberede stykke valgte tolken at tilføje to korte sætninger, som ikke svarer til sætninger hos afsenderen. FAKTISK VISE samt IKKE (=men det viste sig, at det ikke var tilfældet). Tilføjelsen satte naturligvis tolken bagud, og specielt efter IKKE ville man ellers have forventet en fastholdelse af slutstillingen. Det var der imidlertid ikke her: tolken gik direkte fra IKKE til næste tegn, så grænsen mellem disse tegn blev markeret med skift i mimik og i hovedstilling, men altså uden fastholdelse. Tilføjelsen af FAKTISK VISE IKKE øgede tolkens forskydning, og en fastholdelse af slutstillingen i IKKE ville have øget den yderligere. Dette sidste undgik tolken altså ved at undlade fastholdelse ved IKKE.

Forskydningen reguleres ikke kun ved at forkorte eller forlænge fastholdelse af slutstillinger i tegn (eller ved at forkorte/forlænge de øjeblikke, hvor hænderne holdes samlet), men forlængelse/forkortelse på sådanne steder er nok den mest almindelige måde at regulere forskydningen på. Regulering kan også foregå vha. temposkift, fx en pludselig nedsættelse af bevægelsestempoet i ét eller flere tegn. For en modtager kan det være svært at vurdere, om et temposkift blot afspejler, at afsenderen har ændret talehastighed. Men i de tilfælde, hvor et temposkift kun "rammer" nogle få tegn, evt. bare et enkelt, er den mest sandsynlige forklaring, at temposkiftet har at gøre med tolkens regulering af forskydningen. Sådanne temposkift er også eksempler på tolketegnsprog. Reguleringer af forskydningen vha. temposkift eller (hyppigere) ved at øge eller mindske opholdet mellem tegn forekommer med jævne mellemrum i tolkning til tegnsprog og giver tolketegnsprog en egen karakteristisk dynamik.

Blik

Et andet træk, som er karakteristisk for tolketegnsprog, er tolkens brug af blikket. I tegnsprogsmonologer er det almindeligt, at afsenderen kigger mod modtageren/modtagerne, samtidig med at han/hun taler, medmindre vedkommende har brug for at kigge mod et locus eller har brug for at kigge væk et øjeblik for at koncentrere sig. I større grænser kigges der ofte ned. I tolkning af monologer til tegnsprog finder man en tilsvarende brug af blikket, men man ser langt oftere end i almindelig tegnsprogs-kommunikation, at blikkontakten med modtageren afbrydes, uden at det har noget at gøre med blik mod et locus.

I den optagelse, der beskrives nærmere her, sidder modtageren lidt til højre for tolken. I større grænser, hvor afsenderen taler, og tolken sandsynligvis lytter, kigger tol-

ken ned, eller ned mod venstre, et blik, der herefter kaldes nedadvendt blik. Nedadvendt blik fungerer bl.a. som et neutralt lytteblik. Så signalerer det: jeg koncentrerer mig om at lytte/forstå, men det signalerer ikke problemer med at gøre dette. Nedadvendt blik ved en større grænse ligner meget en brug af blikket, man kan se i tegnsprogsmonologer, når afsenderen samler hænderne og tilsyneladende planlægger sin næste formulering. Men i tolkning forekommer nedadvendt blik også, samtidig med at tolken udfører tegn. Fx sagde tolken på et tidspunkt: HVIS gestus PEG TAGE-TIL+c+m BESTEMT SITUATION-shl (Hvis man kommer ud for en situation øh, ...). Ved hele tegnet SITUATION-shl afbrød tolken blikkontakten og havde nedadvendt blik. Herefter genoptog hun blikkontakten. Sådan et kort nedadvendt blik samtidig med et tegn eller en del af et tegn er karakteristisk for tolketegnsprog. (Ved første del af tolkens nedadvendte blik kørte afsenderen lidt i tomgang "hvor man ligesom mener (man har handlet ret)", og det nedadvendte blik er nok udtryk for, at tolken koncentrerede sig for at være sikker på, at der ikke er noget vigtigt, hun overhørte.)

Ved nedadvendt blik kan blikket være vendt nedad i lidt forskellige retninger, og den retning, der vælges i en given situation, er næppe tilfældig. Ydre faktorer såsom modtagerens og afsenderens placering i forhold til tolken spiller nok ind. Som nævnt sidder modtageren i den optagelse, der gennemgås her, til *højre* for tolken, og i denne optagelse har tolken sommetider et nedadvendt blik rettet lidt mod *venstre*. Det, at blikket ikke rettes lige ned, men lidt mod venstre kan være et forsøg på at kigge mest muligt *væk fra modtageren*. Bemærk, at nedadvendt blik i det hele taget medfører en begrænsning af tolkens synsfelt, specielt afskæres den øverste del af synsfeltet. Det vil sige, at nedadvendt blik i nogen grad beskytter tolken mod forstyrrelse af visuel vej. Det er måske det, der er det centrale ved nedadvendt blik. Hvis det er tilfældet, må man forvente, at andre tolke også benytter nedadvendt blik, når de koncentrerer sig og nødt vil forstyrres.

I eksemplet nedenfor kiggede tolken overvejende på modtageren, men havde dog nedadvendt blik én gang undervejs (noteret med N i transskriptionen). Men der var to steder, hvor tolken hverken kiggede på modtageren eller havde nedadvendt blik, men kiggede skråt op mod højre, et blik, der herefter kaldes opadvendt blik. I transskriptionen noteres opadvendt blik med en stjerne (*). X bruges om en tredje form for blik, se kommentaren.

<u>Afsender:</u> I starten var jeg lidt ked af at jeg valgte psykologi men øh / det er faktisk blevet utroligt øh spændende / Vi lærer lidt om Freud og øh / sådan nogle ting som I garanteret har hørt før øhm /	<u>Tolk:</u> * + STARTE PEG+c ÆRGERLIG PEG+c VÆLGE+afsluttet PEG+m / N + FAKTISK VISE IKKE / SPÆNDENDE / PEG+c UNDERVISE+neu+c OM freud(M) / * + X [.] FREUD / FREUD
--	--

Det første opadvendte blik manifesterer vist tolkens intense koncentration om at vælge en passende formulering af den følelse, afsenderen taler om. Det næste opadvendte blik kom, efter at tolken havde sagt "Freud" med mundhåndsystem. Hun ønskede åbenbart at tilføje et navnetegn og sagde først et tegn, som hun afbrød. Så kom det opadvendte blik, hvorefter hun genoptog blikkontakten og sagde FREUD. Også her er det opadvendte blik et symptom på en art formuleringsproblem, men her var det næppe et spørgsmål om at vælge den mest dækkende af flere mulige tegnsprogsformuleringer. Tolken havde formentlig på et meget abstrakt plan besluttet sig for at sige Sigmund Freuds navnetegn, hun måtte blot koncentrere sig temmelig meget for at mobilisere tegnet. (Bemærk iøvrigt, at tolken undlod at tolke det, afsenderen sagde lige efter "Freud". Det virker, som om tolken i den grad blev optaget af, hvordan "Freud" kan siges på tegnsprog, at hun slet ikke havde overskud til at opfatte og gengive, hvad afsenderen sagde efter "Freud".)

I denne optagelse manifesterer opadvendt blik tilsyneladende en mere intens koncentration end nedadvendt blik. Det bruges hyppigt ved formuleringsproblemer, men ikke udelukkende ved formuleringsproblemer. På et tidspunkt udtrykte afsenderen sig noget usammenhængende ("og man lærer så nogle øh nogle højere- noget højere niveau"). Først vekslede tolken mellem blikkontakt og nedadvendt blik, men ved den sidste selvrettelse ("noget højere") kiggede hun et øjeblik skråt op mod højre og holdt hænderne stille, hvorpå hun genoptog blikkontakten og tolkede videre.

Det er tidligere nævnt, at nedadvendt blik kan signalere, at tolken koncentrerer sig om at lytte/forstå, men også nedadvendt blik har måske flere funktioner. Ovenfor brugte tolken nedadvendt blik i forbindelse med den første del af SPÆNDENDE. På dette tidspunkt havde afsenderen lige sagt "Freud", og det er ikke muligt at afgøre, om tolken ved det nedadvendte blik koncentrerer sig om at forstå afsenderen, eller om hun måske snarere spekulerede over, hvordan hun skulle formulere afsenderens budskab på tegnsprog.

Nedadvendt blik og opadvendt blik er ikke de eneste former for blikretninger, som synes at have en særlig funktion. Optagelsen indeholder mindst 3 andre former for blikretninger, som imidlertid hver især optræder så få gange, at det ikke er muligt blot med nogenlunde sikkerhed at udskille deres funktioner. Et eksempel på den ene forekommer iøvrigt i eksemplet ovenfor (markeret med X). Det ser nærmest ud til, at tolken her taler til sig selv.

Mundbevægelser

Løse danske mundbevægelser er danske mundbevægelser, der ikke er knyttet til noget tegn. De forekommer altså mellem tegn. Løse danske mundbevægelser optræder også i almindelig tegnsprogskommunikation, og de er hyppigere, jo mere danskpræget sprogkode der anvendes. I den optagelse, der gennemgås her, er tolkens brug af løse danske mundbevægelser ret varierende. Der kan være længere passager, hvor antallet af løse danske mundbevægelser ikke er specielt påfaldende, og så kan der komme en passage med en klart større koncentration:

<u>Afsender:</u> Og det... det passer nemlig meget godt med ... når man hører øh.. forskellige interviews med... sådanne folk	<u>Tolk:</u> "FAKTISK" <u>F</u> AKTISK <u>P</u> ASSE SAMMEN PEG+h / <u>H</u> ØRE FORSKELLIG+mange <u>T</u> YPE vi <u>I</u> NTERVIEW PERSON+flertal med folk som har haft SVÆR
--	---

Mundbevægelserne "med" og "som har haft" er ikke knyttet til tegn ovenfor, og lige før HØRE er der en løs mundbevægelse, der ligner "vi". Man kunne tro, at sådanne løse danske mundbevægelser var en slags "ekko" af afsenderens ordvalg, men overraskende ofte er det ikke tilfældet. Den eneste af de løse mundbevægelser, der svarer til ord hos afsenderen ovenfor, er mundbevægelsen <med>. Generelt finder man flere løse danske mundbevægelser i tolkning end i almindelig tegnsprogskommunikation, som ikke er specielt påvirket af dansk. Også løse danske mundbevægelser er altså typisk for tolketegnsprog. Det er typisk mundbevægelser fra korte grammatiske ord, der bruges som løse mundbevægelser. Eksempler på letgenkendelige danske ord, der ofte optræder på denne måde: man, som, men, så, på, med, samt former af verberne "være" og "blive".

Grænser

Et andet kendetegn ved tolketegnsprog vedrører markeringen af grænser. I nogle tolkninger er tolken i stand til at foretage en ret nuanceret grænsemarkering, hvor der skelnes mellem "blot" at samle hænderne foran brystet i kortere eller længere tid, og

at lægge hænderne ned i skødet et øjeblik. Sidstnævnte markering er selvfølgelig den kraftigste. En lignende skelnen kan man finde hos sikre tegnsprogsbrugere i envejs-kommunikation. I løbet af den knap 12 min. lange tolkning, som gennemgås her, samlede tolken hænderne foran brystet mange gange, men hun lagde dem kun i skødet 4 gange. (De to sidste gange, da tolkningen var helt slut samt kort før, da tolken nok troede, tolkningen var slut. Herudover skete det en enkelt gang i forbindelse med et emneskift, og én gang yderligere i forbindelse med et formuleringsproblem, se senere). I betragtning af, hvor mange gange der skiftes emne i monologen, virker det sandsynligt, at man i en almindelig tegnsprogsmonolog ville have haft flere sådanne "hænder-i-skødet-grænser". Man kan sige, at tolken gennemgående i denne tolkning benyttede en mindre nuanceret grænsemarkering, end man ville have fundet i almindelig tegnsprogs-kommunikation.

Man kan ikke sige, at det gælder al tolkning til tegnsprog, at grænser markeres mindre nuanceret. Men tolken er afhængig af afsenderens måde at udtrykke sig på. Hvis afsenderens monolog er klart disponeret, og dispositionen kommer til udtryk gennem intonation og måske også ordvalg, har tolken mulighed for at benytte hele spektret af grænsemarkeringer og dermed nuancere sine grænser maksimalt. Men hvis det ikke er tilfældet (hvis fx afsenderen pga. nervøsitet skynder sig videre fra ét større emne til det næste), er det vanskeligt, måske umuligt for tolken at komme til at benytte hele spektret af grænsemarkeringer. Han/hun erkender måske først, at et større emne er slut, når afsenderen er nået et godt stykke ind i det næste emne. I en sådan situation kan tolken (af hensyn til forskydningen) blive nødt til at fravælge en meget tidskrævende grænsemarkering og i stedet vælge en mindre tidskrævende. Som eksempel på en meget tidskrævende grænsemarkering kan nævnes "hænder-i-skød": her skal hænderne først bevæges forholdsvis langt ned (typisk længere end ved "hænder-samles-foran-bryst"), og bagefter skal de bevæges nogenlunde lige så langt op. Da de mest tidskrævende grænsemarkeringer i tegnsprog også er kraftige grænsemarkeringer, kan man altså med nogen ret sige, at brug af lidt svagere grænsemarkeringer i stedet for meget kraftige er karakteristisk for tolketegnsprog. Man skal blot være opmærksom på, at hyppigheden af dette fænomen er meget forskellig fra tolkning til tolkning, og at det primært er afsenderens måde at udtrykke sig på, der er afgørende for, hvordan (og hvor nuanceret) grænserne markeres.

Mindre spontan udtryksform

Der er naturligvis stor forskel fra person til person og fra situation til situation på, hvor usikkert afsenderen formulerer sig. Men almindeligt spontant talt sprog er fuldt af små tøvpauser (med eller uden øh-lyde) og selvrettelser. Det almindelige er, at hovedparten af sådanne ganske korte tøvpauser og korte selvrettelser "forsvinder" i tolkens gengivelse. En tolkning kommer derved til at virke en anelse mere kontrolleret end en typisk afsenders tale. Nedenfor kommer et eksempel. Afsenderen havde

flere tøvepauser, og han rettede sig selv to gange, da han skulle angive titlen på brochuren. Tolken gengav ikke selvvrettelserne, og der var heller ingen markering af afsenderens tøven:

<u>Afsender:</u> Jeg valgte så at gå på biblioteket / øh og fandt så en brochure / og det var denne brochure her / som hedder "På hat med.. På hat .. med med Niels Brock" / øhm og..	<u>Tolk:</u> Derfor gik jeg på biblioteket og fandt så en brochure, det var denneher, som hed- der "På hat med Niels Brock".
--	---

Hvis man udelukkende betragter tolkens gengivelse, kan man ikke slå ned på bestemte steder og sige, at tegnsproget lige præcis her har et påfaldende "tolkeagtigt" præg, fordi der ikke gives udtryk for tøven eller foretages en selvvrettelse netop her, men almindelig spontan kommunikation på tegnsprog vil typisk indeholde ganske mange korte tøvepauser og også en del afbrudte tegn, selvvrettelser m.m., og den lavere hyp-pighed af alle disse elementer i tolkning til tegnsprog er med til at give tolketegn-sprog et karakteristisk kontrolleret og sammenhængende præg.

Klare formuleringer

En andet særkende ved tolketegnsprog har at gøre med, hvor klart budskabet formu-leres. Ikke alle afsendere er lige fortrolige med de sproglige krav, som fx envejs-kommunikation eller formelle situationer stiller. Derfor kan en afsender i sine be-stræbelser på at opfylde uvante sproglige krav komme til at udtrykke sig uklart eller direkte misvisende, således som det sker i slutningen af eksemplet nedenfor. Afsen-deren afsluttede en iøvrigt letforståelig forklaring med noget, som slet ikke passede med det forudgående. Han opdagede tilsyneladende ikke selv formuleringsfejlen, men talte videre. Læg mærke til tolkens udlægning af budskabet til sidst:

<u>Afsender:</u> Øhm man kan ligesom se at .. nogle af de måske .. som vi kalder i dag.. sociale tabere de måske ikke har fået en ..øh god barndom .. øh hvilket skyldes at de er så endt sådan	<u>Tolk:</u> Nogle af dem, vi kalder sociale tabere, det er måske, fordi de har haft en dårlig barndom. Derfor er de endt sådan.
--	---

Ud fra sammenhængen er det klart, at afsenderen ikke mener, at visse menneskers barndom skyldes deres nuværende situation. Han mener, at deres barndom er skyld i deres nuværende situation. Læg mærke til, at tolken tolkede det, som afsenderen må mene, ikke hvad han sagde. Tolken må have forstået afsenderens budskab på trods af den stærkt misvisende formulering. Faktisk ser det ud til, at formuleringen overho-vedet ikke generede hende. Eksemplet illustrerer to ting: For det første viser det, at afsendere sommetider siger noget, de egentlig ikke mener, uden selv at opdage det.

For det andet viser det, at en tolk sommetider er i stand til at "se igennem" en dårlig formulering, og tolke det, afsenderen mener, og derved formulere budskabet mere præcist end afsenderen.

I eksemplet ovenfor kom formuleringsfejlen i en sammenhæng, der gjorde det meget let at gennemskue, hvad afsenderen egentlig mente. Andre formuleringsfejl må modtagere og tolk arbejde lidt mere aktivt med for at gennemskue. På et tidspunkt sagde afsenderen om betingelserne for at fortsætte på HH-studiet efter et HG-studium med et lavt gennemsnit: "... hvor den gamle uddannelse / der .. var - der måtte du simpelt hen tage året om for .. at blive henstillet .. til øhm HH /". Ordet "henstillet" er lidt forvirrende her, men man kan nogenlunde ud fra sammenhængen gætte, at han mener, at man tidligere måtte gå et år om for at blive berettiget til at gå videre på HH. I tolkningen af denne passage foretog tolken en kraftig omformulering, men med bevarelse af budskabet. Hun sagde noget i retning af, at man måtte gå året om, hvis man ville have en bedre HG, hvis ens HG ikke var god nok. Der var ikke nogen forvirrende verber i den tolkede udgave, faktisk må man sige, at modtagerne af tolkningen fik en umiddelbart forståelig formulering, mens hørende, der lyttede til afsenderen, måtte koncentrere sig et øjeblik for at gennemskue, hvad afsenderen mente med "henstillet".

Eksemplerne ovenfor illustrerer et andet, mere positivt (og måske lidt overset) aspekt ved kommunikation via tolk. For at forstå et lidt uklart formuleret budskab må tolken filtrere de forstyrrende/forvirrende dele af afsenderens formulering fra. Hvis denne filtrering lykkes, kan tolken levere budskabet videre uden de forstyrrende elementer, afsenderen forsynede det med. Således kan budskabet fra tolken nemt ende med at være klarere formuleret end budskabet fra afsenderen. Tolketegnsprog udmærker sig altså også ved sommetider at være lidt mere velformuleret end det sprog, der kommer fra afsenderen. Tolkens funktion som fejlfilter har næppe nogen større praktisk værdi ved afsendere, der formulerer sig præcist, men den kan have det ved afsendere, der formulerer sig dårligt. En døv, der kommunikerer via tolk med en hørende afsender, som gennemgående formulerer sig uklart, er derfor i en vis forstand bedre stillet end hørende modtagere, der lytter til samme afsender, fordi den døve modtager har tolken til at gøre noget af "forståelsesarbejdet".

Karakteristiske træk i tolketegnsprog: sammenfatning

Tolketegnsprog er altså generelt anderledes end tegnsprog brugt i direkte kommunikation på mange punkter. Dynamikken er anderledes, brugen af blikket er mere kompleks, især med afbrydelse af blikkontakten ved tolkning af monologer. Løse danske mundbevægelser optræder hyppigere end i direkte kommunikation, og grænsemarkeringerne er undertiden mindre nuancerede end i direkte kommunikation. Tolketegnsprog er også noget mere kontrolleret, sammenhængende og velformuleret end spon-

tant tegnsprog i direkte kommunikation. Alle disse forskelle gennemsyrrer tolketegnsprog og gør aflæsning af tolketegnsprog til en meget anderledes oplevelse end aflæsning af tegnsprog i direkte kommunikation. Det skyldes, at en person, der tolker, kommunikerer under andre betingelser end en person, der kommunikerer direkte.

Tolkedansk, tolkeengelsk, tolketysk osv.

Intonation

En nyere tysk undersøgelse af simultantolkning fra engelsk til tysk (Ahrens 2005) har påvist visse intonationsmæssige særtræk ved tolketysk. Undersøgelsen bygger på en detaljeret undersøgelse af intonationen i 6 professionelle tolkes tolkninger af en 72 minutter lang autentisk engelsksproget monolog til tysk. Alle tolke havde tysk som modersmål. De arbejdede sammen to og to, så tilsammen producerede de 3 tolkninger af monologen. I undersøgelsen blev der fundet fællestræk for de 3 tolkninger på 4 områder. De gennemgås enkeltvis nedenfor.

Pauser

Ved at tælle pauserne hos tolkene og sammenligne med antallet af pauser hos afsenderen, opdagede Ahrens, at alle 3 tolkninger indeholdt færre pauser end afsenderens monolog. Så kunne man tro, at tolkene også brugte mindre tid sammenlagt på pauser end afsenderen, men tværtimod: selv om der var færre pauser i tolkningerne, udgjorde de 31-34 % af den samlede tid for hver enkelt tolkning, mens afsenderens pauser kun udgjorde 27 % af hans monolog. At det kan lade sig gøre, skønt tolkene havde færre pauser end afsenderen, kan kun skyldes, at tolkenes pauser gennemsnitligt var længere end afsenderens.

Ahrens' undersøgelse går ikke i dybden med mulige årsager til det fundne pausemønster, men nævner to sandsynlige årsager til, at pauserne opstår: I nogle tilfælde skyldes det nok, at tolken har brug for at øge sin *forskydning*, altså at tolken må afvente flere informationer for at kunne komme videre med tolkningen. I andre tilfælde skyldes det nok, at tolken har akutte *formuleringsvanskeligheder* og derfor kortvarigt går i stå.

Intonationsenheder

Med støtte i et computerprogram, der viste tonegangen i lydoptagelserne, var det muligt for Ahrens at opdele både afsenderens monolog og de 3 tolkninger i såkaldte *intonationsenheder*. Derpå kunne hun tælle intonationsenhederne, og hun kom frem til, at hver af de 3 tolkninger indeholdt flere intonationsenheder end afsenderens monolog, endda klart flere, nemlig 15-16 % flere.

Nedenstående eksempel illustrerer dette. (Grænser mellem intonationsenheder er vist med en skråstreg el. en vandret streg):

Afsender: "because although i'm not a transLAtor i do occasionally get asked to do transLAtions of one kind or another/"

Tolk: "also ich BIN jetzt persönlich kein überSETzer/obwohl ich A– obwohl ich das ab und ZU mal TU=e"/

I dette tilfælde gengives 1 lang intonationsenhed hos afsenderen med hele 3 kortere intonationsenheder i tolkningen.

Igen gør Ahrens ikke meget ud af mulige årsager til tolkenes mange og korte intonationsenheder, men nævner dog *begrænsninger i tolkenes arbejdshukommelse* som en sandsynlig medvirkende årsag til, at tolkesproget i denne undersøgelse i så høj grad er præget af mange og korte intonationsenheder.

Betoning

Når man ser specifikt på meget korte intonationsenheder, nemlig dem på kun 1-2 ord, er der endnu en forskel mellem afsenderens og tolkenes sprog, som springer i øjnene: blandt afsenderens intonationsenheder er det kun omkring 20 %, der er så korte, i tolkningerne var det tilsvarende tal omkring det dobbelte, nemlig ca. 38-43 %. Det har konsekvenser for betoningsmønsteret i tolkningerne. En intonationsenhed indeholder nemlig altid mindst 1 betonet stavelse, så mange korte intonationsenheder i en tolkning medfører, at en betragtelig del af tolkningen har, hvad Ahrens kalder staccatolignende intonation, dvs. består af passager, hvor hvert eller næsten hvert ord er betonet.

Eksemplet nedenfor, som er et citat fra en af tolkningerne, illustrerer dette. (De betonede stavelser er skrevet med store bogstaver, pauser er blot angivet med et 'p' uanset pausens præcise længde). Tilsyneladende er eksemplet taget fra en redegørelse for nogle mejeriprodukter opstillet på en liste, vist sammen med nogle salgs- eller popularitetstal:

" und p BUffet butter/ WAR– p DANN\ p WIRKlich\ p GANZ–\ p am SHLUSS\ p mit SECHS prozent\ p und ganz Oben p SIND– p DIE\ p butter p roSETTES/ p die roSETten–..."

Gengivelsen ovenfor er noget forenklet sammenholdt med Ahrens', men den giver en fornemmelse af den høje koncentration af betonede stavelser i tolkesproget i denne undersøgelse.

Ahrens gør opmærksom på forskellige problemer, et sådant intonationsmønster kan give modtageren: dels kan intonationen virke trættende og monoton at lytte til, dels kan det hæmme modtagerens forståelse, at mange ord tildeles lige stor vægt.

Tonegang

En sidste forskel mellem afsenderens sprog og tolkenes sprog fandt Ahrens inden for området *tonegang*. Hun undersøgte bl.a. tonegangen sidst i en intonationsenhed. Tonegangen på dette sted er interessant at beskæftige sig med, fordi det signalerer noget til modtageren. Et fald i tonegangen er således i en hel del sprog et signal om, at man er ved at slutte. Er der ikke et sådant fald, er det et signal om det modsatte, altså at afsenderen har tænkt sig sige noget mere om det samme.

Hos afsenderen fandt Ahrens faldende intonation i hele ca. 50 % af dennes intonationsenheder, hos tolkene fandt hun kun denne intonation i ca. 19-27 % af deres intonationsenheder. Et gennemgående træk var, at stigende intonation og/eller ensartet intonation (altså hvad man kan kalde uafsluttethedssignaler, fordi de signalerer, at afsenderen vil sige noget mere) havde en mere fremtrædende plads i tolkenes sprog end i afsenderens sprog.

Fra et modtagersynspunkt er tolkenes brug af afsluttetheds/uafsluttethedssignaler umiddelbart lidt bekymrende, fordi det alt andet lige tyder på, at der i tolkesprog er en tendens til at bruge uafsluttethedssignaler, hvor afsluttethedssignaler ville være mere på sin plads. Ahrens bemærker, at tolkenes udstrakte brug af intonation, der signalerer uafsluttethed, kan skyldes, at *tolkene i tolkeøjeblikket ikke har tilstrækkelig meget information* til at vurdere, om de snarere skulle bruge en anden intonation. Hvis denne forklaring er rigtig, influerer *forskydningen* altså på intonationen.

Diskussion

Ahrens har altså fundet en række fællestræk i tolkesproget i de 3 tolkninger produceret af ialt 6 tolke i hendes undersøgelsesmateriale. Spørgsmålet er så, hvor langt man kan generalisere ud fra hendes undersøgelse.

Undersøgelsesmateriale er ikke autentiske tolkninger, men tolkninger fra et videobånd. Dog har de væsentlige lighedstræk med autentiske tolkninger:

- Monologen på videobåndet beskrives som udpræget spontan, altså med skift i tale-tempo, pauser og andre elementer karakteristisk for spontan tale.
- Tolkningerne er optaget i tolkebokse vist uden modtagere til stede. Ved første øjekast ligner det omstændigheder langt fra det virkelige liv, men man skal her huske, at megen konferencetolkning foregår med tolken siddende i en tolkeboks fysisk adskilt fra afsender og modtagere, og ganske ofte kun med udsigt til modtagerne bagfra. Samlet må man sige, at såvel det materiale, der skulle tolkes, som de ydre omstændigheder ved tolkningen har lignet noget, tolkene må have været fortrolige med, så det er rimeligt at antage, at Ahrens' undersøgelsesmateriale (og dermed også hendes resultater) giver et troværdigt billede af, hvordan de samme tolke tolker 'ude i det virkelige liv'.

Alle tolkene i Ahrens' undersøgelse tolkede til deres såkaldte A-sprog, altså et sprog, de beherskede på modersmålsniveau. Hvis Ahrens i stedet havde undersøgt fx de samme tolkes tolkninger den modsatte vej (altså fra modersmålet tysk til fremmedsproget engelsk), ville der nok være en iøjenfaldende forskel ift. tolkningerne i Ahrens' undersøgelse, nemlig at tolkningerne - også intonationsmæssigt - ville bære præg af accent. Men tolkningerne kan jo godt være præget af flere ting på samme tid, så selv om en accent umiddelbart fanger opmærksomheden, er der intet til hinder for, at de intonationsmæssige træk, Ahrens har identificeret i sin undersøgelse af tolkning til modersmålet, også kan være til stede. Blot er det tænkeligt, at accent og tolkesprogtræk vil 'flette sig ind i hinanden' på en måde, der gør, at det i praksis er kompliceret at skelne det ene fra det andet.

5 af de 6 tolke hos Ahrens er uddannet ved samme universitet. Når undersøgelsesmateriale i den grad er domineret af tolke fra samme uddannelsessted, rejser det naturligvis spørgsmålet, om de fællestræk, Ahrens har fundet, skyldes, at tolkene er blevet undervist efter samme normer og i samme teknikker, således at man ikke uden videre kan generalisere Ahrens' fund til tolkninger foretaget af tolke med en anden uddannelsesmæssig baggrund. For eksempel er der tegn på, at tolkene i undersøgelsen opererer med en ret kort forskydning³, hvilket man jo godt kan forestille sig er påvirket af tolkenes uddannelse, og Ahrens er selv inde på, at der nok er en sammenhæng mellem den valgte forskydning og (nogle af) hendes tal.

Men selv om det evt. kan vises, at tolke med en anden uddannelsesbaggrund griber tolkning lidt anderledes an eksempelvis mht. forskydning, må man stadigvæk tro, at også disse tolkes tolkesprog vil adskille sig fra sproget i direkte kommunikation på de punkter, Ahrens har identificeret. Blot vil detaljerne mht., hvordan deres tolkesprog er forskelligt fra sproget i direkte kommunikation, måske være anderledes end hos Ahrens' tolke. Fx må man forvente, at tolkninger med længere forskydning end i Ahrens' undersøgelse vil indeholde endnu længere pauser, men til gengæld måske færre tilfælde af, at tolken bruger uafsluttet intonation i stedet for afsluttet.

At Ahrens' resultater kan generaliseres endnu videre, nemlig også til tolke, der arbejder mellem andre sprog, herunder ret forskellige sprog, støttes af en undersøgelse af autentiske tolkninger fra engelsk til hebræisk og omvendt (Shlesinger 1994). Shlesingers metode var lidt anderledes end Ahrens', og hendes materiale kan ikke direkte sammenlignes med Ahrens', idet en mindre del af materialet var fra tolkning til tolkens fremmedsprog. Ikke desto mindre er der ligheder mellem hendes og Ahrens' fund: ligesom Ahrens hefter hun sig ved en tendens til at bruge uafsluttet intonation, og hun bemærker en række tilfælde, hvor stavelser får en betoning, som ikke harmo-

³ Sammenholder man forskydningen i eksemplerne med forskydningen i Cokely's undersøgelse af tolkning fra engelsk til amerikansk tegnsprog, hvor 1 tolk havde en lang forskydning og de 5 andre en betydeligt kortere, ser det ud til, at Ahrens' tolke forskydningsmæssigt ligner dem med kort forskydning i Cokely's undersøgelse.

nerer med indholdet. Hun kommer også ind på forhold, som Ahrens ikke nævner: visse kombinationer af pauser og intonation, der giver en fornemmelse af usikkerhed, som ikke svarer til noget i afsenderens sprog. Hun kommenterer også en tendens til at trække lyde ud, som - lidt afhængigt af hvordan det gøres - enten giver eftertryk eller signalerer usikkerhed, men igen er pointen, at det er noget, der ikke er dækning for i afsenderens sprog.

Konklusion

Samlet må det siges, at Ahrens fremlægger solid dokumentation for, at i hvert fald nogle tolkes tolkninger til modersmålet intonationsmæssigt skiller sig ud fra almindelig direkte kommunikation. Karakteristisk for tolkesproget er: Færre, men længere pauser, flere intonationsenheder, en stor mængde korte intonationsenheder med tryk på hvert eller næsten hvert ord, samt forholdvis få intonationsenheder med faldende intonation. Det er sandsynligt, at de samme træk vil gælde de samme tolkes tolkninger til et fremmedsprog, men er muligt, at trækkene vil være sværere at få øje på i tolkning til fremmedsproget, fordi andre forhold spiller ind og slører det samlede billede.

De træk, Ahrens har fundet i de 3 tolkninger, kan med stor sandsynlighed (med modifikationer) findes i tolkesproget hos tolke, som arbejder mellem de samme to sprog, men har andre baggrunde rent uddannelsesmæssigt. Allervæsentligst måske: det er sandsynligt, at de træk, Ahrens har påvist i sin undersøgelse, er relevante for tolkning i endnu bredere forstand, altså at de pågældende træk med større eller mindre modifikationer vil kunne genfindes i tolkninger mellem andre sprogpar, altså også i tolkninger fra fx engelsk til dansk eller fra dansk tegnsprog til dansk.

Reparationer

En belgisk undersøgelse fra 2004 af Fred van Besien og Chris Meuleman behandler emnet reparationer i forbindelse med simultantolkning. Undersøgelsen behandler detaljeret tolkes måder at behandle forskellige former for fejl fra afsenderens side (både fejl, som afsenderen undlader at rette, og fejl, som afsenderen retter). Desuden behandler den – dog mindre detaljeret – tolkes måder at forholde sig til de fejl, de selv begår under tolkningen.

Undersøgelsens materiale består af autentiske foredragstolkninger fra hollandsk til engelsk optaget på bånd. I modsætning til materialet i Ahrens' undersøgelse, der jo var tolkning fra et fremmedsprog til modersmålet, er materialet her tolkninger fra modersmålet til et fremmedsprog. Omfangsmæssigt er der tale om en ret begrænset undersøgelse: Kun to tolke indgår. I én del af undersøgelsen benyttes hele det ca. 70 min. lange indsamlede materiale, i en anden del benyttes kun to uddrag fra ovennævnte materiale, hver på ca. 15 min.

Blandt van Besiens og Meulemans hovedkonklusioner kan nævnes tre: 1: Fælles for de to tolke var, at de i meget vid udstrækning 'korrigerede' uklare eller dårlige formuleringer fra afsenderen, som denne ikke selv rettede, sådan at budskabet blev klarere i tolkningen. 2: Tolkene var også fælles om i vid udstrækning at behandle afsenderens selvrettelser på den måde, at de kun tolkede "det sidste, afsenderen sagde". Med andre ord: Afsenderens selvrettelser fremtrådte ikke som afsenderselvrettelser i tolkningen. At en selvrettelse overhovedet havde fundet sted, fremgik kun indirekte af tolkningen, nemlig ved at tolken sprang den del af budskabet over, som afsenderen alligevel efterfølgende rettede, og nøjedes med at tolke det, som kan opfattes som afsenderens egentlige budskab. 3: Der var stor forskel på de to tolke mht. deres brug af selvrettelser, dvs. deres måder at forholde sig til de fejl, de selv begik under tolkningen: Lidt forenklet sagt havde den ene tolk langt færre 'tolkeselvrettelser'⁴ end den anden (selv om det var den samme person og dele af det samme foredrag, de tolkede). Van Besien og Meuleman kan ikke ud fra deres undersøgelse sige noget sikkert om, hvorfor der var forskel på de to tolkes brug af tolkeselvrettelser, men de peger på en række mulige årsager. Bl.a. gør de opmærksom på, at tolkens taletempo (under tolkningen) kan spille en rolle: en tolk med et højt taletempo har måske mulighed for at foretage visse former for tolkeselvrettelser (fx tilføjelser med et mere præcist ordvalg), som en tolk med et lavere taletempo er afskåret fra, simpelt hen fordi de ville give tolken problemer med forskydningen.

Diskussion

Når van Besiens og Meulemans undersøgelse nævnes her, er det, fordi den er relevant i forhold til nogle af de træk, som blev beskrevet ovenfor i afsnittet om tolketegnsprog: I den forbindelse blev det nævnt, at tolkens formuleringer i visse tilfælde var *klarere* end afsenderens, og hvilket stemmer udmærket overens med van Besiens og Meulemans fund i 2004-undersøgelsen. Det blev også nævnt i afsnittet om tolketegnsprog, at tolkens sprog fremtrådte som *mindre spontant* end afsenderens (det blev illustreret med et eksempel på afsenderselvrettelser, der ikke blev gengivet som afsenderselvrettelser i tolkningen). Van Besiens og Meulemans fund ang. tolkenes måde at behandle afsenderselvrettelser falder godt i tråd med dette. I sammenfatningen vedrørende tolketegnsprog blev det nævnt, at tolketegnsprog generelt har et karakteristisk *kontrolleret, sammenhængende og velformuleret* præg sammenlignet med tegnsprog brugt i direkte kommunikation. Van Besiens og Meulemans undersøgelse giver anledning til at nuancere dette en smule: van Besien og Meuleman fandt jo, når de kiggede specifikt på tolkeselvrettelserne, at den ene tolk havde forholdsvis få, mens den anden havde langt flere. Selv om van Besien og Meuleman ikke går i detaljer på dette

⁴ Betegnelsen 'tolkeselvrettelser' er min. Den bruges for at understrege forskellen mellem afsenderselvrettelser (=afsenderen siger først noget og retter derpå sig selv), og tolkeselvrettelser (tolken tolker først på én måde og retter derpå sig selv).

punkt, får man indtrykket af, at tolken med de få tolkeselvrettelser benytter et ret sammenhængende, men måske ikke så velformuleret sprog, mens den anden – i kraft af tolkeselvrettelserne – sprogligt fremtræder mindre sammenhængende, men til gengæld mere velformuleret. Ganske vist er van Besiens og Meulemans undersøgelse baseret på et begrænset materiale, men den dokumenterer, at tolkeengelsk kan være *mere eller mindre sammenhængende* og *mere eller mindre velformuleret*, i hvert fald i tolkninger fra modersmålet til et fremmedsprog. Van Besiens og Meulemans fund taler ikke imod det, der tidligere blev sagt om tolketegnsprog generelt om kontrolleret, sammenhængende og velformuleret. Men deres fund giver anledning til at forvente, at der er nogen variation fra tolkning til tolkning, mht. præcist hvor sammenhængende og hvor velformuleret tegnsproget er, i hvert fald i tolkning til tegnsprog som fremmedsprog⁵.

Karakteristiske træk i tolkesprog: sammenfatning og perspektivering

Der er fra forskellige kilder dokumentation for, at intonationen i tolkesprog adskiller sig fra intonationen i direkte kommunikation. Bedst undersøgt er intonationen ved tolkning mellem vokalsprog. Heraf fremgår det, at brugen af pauser og brugen af betoning og af tonegang er anderledes end i direkte kommunikation. I tolketegnsprog kan vi ligeledes konstatere, at brugen af pauser er anderledes. Vi kan endnu ikke analysere intonation i tegnsprog med lige så stor sikkerhed som i vokalsprog. Fx er der usikkerhed mht., hvordan man skal definere betoning og tonegang på tegnsprog. Men i og med, at betoning og tonegang er anderledes i tolkesprog på vokalsprogsområdet, er det sandsynligt, at vi kan finde tilsvarende forskelle på tegnsprogsområdet, når vi engang bliver i stand til at undersøge det. Tolketegnsprog indeholder dog også elementer, som ikke har nogen klar modsvarighed på vokalsprogsområdet. Det gælder først og fremmest 'løse danske mundbevægelser' og måske også brugen af forskellige blikretninger.

Hvor meget den særlige intonation i tolkesprog betyder for modtagerne, herunder hvad det betyder for deres forståelse, ved vi foreløbig ikke meget om. Her skal blot nævnes, at Shlesingers undersøgelse af vokalsprogstolkning omfattede en lille delundersøgelse netop af modtagernes forståelse, og den tyder på, at den særlige intonation i tolkesprog rent faktisk har betydning (læs: negative konsekvenser) for deltagernes forståelse.

Tolkes håndtering af afsenderes fejl og eventuelle selvrettelser er indtil videre ikke godt undersøgt i vokalsprog, sådan at forstå, at de hidtidige undersøgelser bygger på

⁵ En undersøgelse af tolkninger "den modsatte vej" dvs. fra et fremmedsprog til modersmålet, viser også markante forskelle fra tolk til tolk mht. antallet af tolkeselvrettelser (se Petite 2005, spec. tabel 4). Det er altså muligt, at van Besiens og Meulemans resultater mht. brugen af tolkeselvrettelser gælder for tolkning generelt og ikke kun for tolkning fra modersmål til fremmedsprog.

et spinkelt materiale. Én tendens skal dog fremhæves her: en tendens til at tydeliggøre afsenderens formuleringer (både formuleringer, som afsenderen selv retter, og formuleringer, som denne ikke retter). En lignende tendens kan let konstateres i tolkninger fra dansk til tegnsprog. For modtageren af en tolkning betyder tendensen til tydeliggørelse, at man som modtager aldrig kan være helt sikker på, at afsenderen formulerede sig lige så kontrolleret, sammenhængende og præcist, som tolken gjorde: måske var der overensstemmelse mellem afsenderens og tolkens måde at fremtræde på rent sprogligt, men det er også muligt, at afsenderen havde flere upræcise formuleringer eller selvvrettelser end det umiddelbart fremgik af tolkens sprog.

II: Tolkebrugeres holdninger til tolkesprog

Ingrid Kurz undersøgte i 1993 tolkes og tolkebrugeres holdninger til tolkesprog i forbindelse med konferencetolkning. Hun undersøgte det ved at give 47 tolke samt 124 tolkebrugere fra 3 forskellige fagområder en liste over sproglige træk. Personerne i undersøgelsen skulle så ved hjælp af en firepunktsskala angive for hvert sprogligt træk, hvor vigtigt de syntes det var i en (konference-)tolkning. Nedenfor fokuseres kun på tolkebrugernes holdninger.

Resultaterne for 2 af de 3 faggrupper (medicinere og ingeniører) kan sammenfattes i nedenstående rangordning, hvor de vigtigste træk (sådan som personerne i undersøgelsen så det) står øverst, og de mindst vigtige nederst:

- 1: overensstemmelse med (afsenderens) budskab
- 2: logisk sammenhæng⁶
- 3: korrekt brug af terminologi
- 4 og 5: fuldstændighed; flydende tale⁷
- 6: behagelig stemme
- 7 og 8: grammatisk korrekthed, ingen accent⁸

Den tredje "faggruppe" (nok embedsmænd og politikere) lignede meget de to andre mht. holdninger, kun vurderede de 'korrekt brug af terminologi' højere (det kom øverst på deres liste), og 'behagelig stemme' lidt lavere (det kom næstnederst på deres liste).

Slående ved disse vurderinger er, at træk, der har med selve budskabet at gøre, står højt på listen, mens træk, der har med udtalen/formuleringen af budskabet at gøre, står længere nede. Bedømt ud fra denne undersøgelse er tolkebrugere meget *budskabsorienterede*, i hvert fald når det gælder konferencetolkninger: De finder det væ-

⁶ For medicinerne var punkt 2 og punkt 1 lige vigtige.

⁷ Den ene gruppe havde 'fuldstændighed' som nr. 4 og 'flydende tale' som nr. 5, den anden gruppe omvendt, men de to grupper tal lå under alle omstændigheder tæt på hinanden.

⁸ Også her havde den ene faggruppe den ene rækkefølge og den anden den omvendte, men igen lå tallene tæt på hinanden.

sentligt, at budskabet gengives præcist og fyldigt, om der så er lidt grammatiske kiks eller udtalen er mindre god, er ikke så vigtigt for dem.

I 1998 offentliggjorde Ángela Collados Aís (herefter ACA) en undersøgelse af tolkebrugerens holdninger til tolkesprog. Undersøgelsen er bl.a. interessant, fordi den bygger videre på Kurz' undersøgelse, men er mere omfattende og giver mulighed for at se Kurz' resultater i et nyt lys. Undersøgelsen er kun detaljeret beskrevet på spansk, men de vigtigste resultater blev i 2002 oversat til engelsk og dermed tilgængelige for et større publikum (Collados Aís 2002).

ACA fik fremstillet 3 10 minutter lange tolkninger på bånd af et fagligt foredrag. Tolkningerne gik fra tysk til spansk, alle tre tolke var professionelle tolke, andet vides ikke om dem. Tolkningerne var bevidst tilrettelagt, så de indeholdt bestemte træk. Den ene var med monoton intonation, den anden med livlig⁹ intonation. Den tredje havde livlig intonation og indeholdt desuden visse indholdsmæssige fejl (bl.a. selvmodsigelser og manglende sammenhæng).

ACA viste nu hver tolkning til 14 personer. Alle 3x14 personer i undersøgelsen var vant til at bruge tolk. Desuden var de fagfolk, der havde forstand på det emne, foredraget handlede om (jura). Personerne skulle efter at have hørt tolkningen besvare en art spørgeskema, hvor de gav 'karakterer': dels en generel karakter for tolkningen som helhed, dels 13 specifikke karakterer. De 13 specifikke karakterer vedrørte 7 af de 8 træk, Kurz også havde undersøgt (dvs. alle træk nævnt ovenfor under Kurz bortset fra 'grammatisk korrekthed'). Derudover tilføjede ACA 3 sproglige træk (intonation, diktion, stil), samt 3 mere overordnede (tolkens professionalisme, tolkens/tolkningens pålidelighed, samt selve foredraget).

Ved den generelle karaktergivning viste det sig, at brugerne syntes mindre godt om tolkningen med monoton intonation. De to andre tolkninger fik en bedre bedømmelse og vel at mærke nogenlunde samme bedømmelse, selv om der var indholdsmæssige fejl i den ene.

Ved den specifikke karaktergivning lå de to tolkninger med livlig intonation meget tæt på hinanden ved alle karakterer på nær en enkelt (vedr. stemmekvalitet). Man kunne ellers forvente, at den med de indholdsmæssige fejl ville blive vurderet lavere ved de delkarakterer, der mest oplagt havde med indholdet at gøre (fx dem for terminologi og for logisk sammenhæng), men de indholdsmæssige fejl påvirkede tilsyneladende ikke bedømmelsen.

Tolkningen med monoton intonation skilte sig ud fra de to andre på flere måder: for det første fik den – helt forventeligt – en særligt lav karakter for intonationen. For det

⁹ Udtrykket 'livlig' (eng. 'lively') kan forstås på lidt forskellige måder. Desværre uddybes det ikke nærmere i Collados Aís 2002.

andet fik den – overraskende – lavere bedømmelse end de to andre ved næsten alle andre delkarakterer. Forskellen var dog ganske lille, kun ved en enkelt anden delkarakter (behagelig stemme) var forskellen stor nok til at være statistisk signifikant.

Blandt resultaterne skal her fremhæves flg.:

1: *Der var ikke tegn på i undersøgelsen, at der for brugerne var sammenhæng mellem budskabsmæssig præcision og tolkens professionalisme.*

2: *Intonationen i en tolkning spiller en væsentlig rolle for brugernes vurdering af tolkningen.* Faktisk spiller intonationen så stor en rolle, at den ligefrem 'smitter af på' brugernes vurdering af andre dele af tolkningen: Livlig intonation kan få brugerne til at vurdere, at tolkningen er mere præcis budskabsmæssigt, end den er. Monoton intonation kan få brugerne til at vurdere, at den logiske sammenhæng i tolkningen er lidt dårligere, end den faktisk er.

Punkt 1 er særdeles overraskende set i lyset af Kurz' undersøgelse, for Kurz fandt jo, at tolkebrugere lægger stor vægt på budskabet i en tolkning.

Punkt 2 er på en måde ikke helt så overraskende, for Kurz undersøgte slet ikke brugernes holdning til intonation, så derfor kan man ikke direkte sige, at ACA's resultater er i modstrid med Kurz'. Men det generelle billede hos Kurz er jo, at brugerne lægger stor vægt på budskaber og mindre vægt på den måde, budskaber bliver formuleret/udtalt på. I forlængelse af det kunne man forestille sig, at intonation ville være endt et godt stykke nede på rangordningslisterne, hvis Kurz havde taget det med i sin undersøgelse. Set i det perspektiv er det altså overraskende, at ACA kunne vise, at intonationen influerer på brugernes bedømmelse, og især at den influerer så stærkt, at den ligefrem påvirker brugernes bedømmelse af de mere budskabsrelaterede sider af en tolkning.

Tolkebrugeres holdninger til tolkesprog: sammenfatning

Selv om der - umiddelbart bedømt - er uoverensstemmelse mellem Kurz' og ACA's resultater, betyder det ikke nødvendigvis, at den ene (eller begge) tager fejl. De har benyttet forskellige metoder: ACA benyttede en indirekte undersøgelsesform. Hun spurgte ikke folk direkte om deres holdning til tolkning, men bad dem vurdere en bestemt tolkning og analyserede sig så frem til deres holdninger ved at sammenligne deres vurderinger. Denne undersøgelsesform gør det muligt at opdage ikke kun, hvad personerne selv er bevidste om influerer på deres holdninger, men *også det, de ikke selv er bevidste om*. Kurz brugte en mere direkte undersøgelsesform, hvor hun spurgte tolkebrugere, hvad de fandt vigtigt. Man kan naturligvis ikke tale om noget, man ikke er bevidst om, så Kurz' undersøgelse omhandler i praksis kun de træk, som brugerne er bevidste om/tror influerer på deres bedømmelse.

Den enkleste måde at forene Kurz' og ACA's resultater er at sige, at tolkebrugeres holdninger til tolkesprog er yderst komplekse, og at den ene undersøgelse afdækker nogle holdninger, måske især holdninger, som tolkebrugerne er sig bevidst, mens den anden også afdækker holdninger, som brugerne næppe er sig bevidst. Det er temmelig usandsynligt, at de to undersøgelser tilsammen giver et komplet billede af tolkebrugeres holdninger. Hvis undersøgelserne havde omfattet endnu flere sproglige træk, eller havde benyttet andre metoder, ville et endnu mere komplekst mønster sikkert være trådt frem. Fremtidige undersøgelser vil måske supplere og nuancere det nuværende billede.

Afslutning

Undersøgelser af tolkning mellem vokalsprog dokumenterer, at tolkesprog adskiller sig fra sproget i direkte kommunikation, bl.a. hvad angår intonation. Observationer af tolkning til tegnsprog giver grund til at tro, at noget lignende gælder tolketegnsprog. En mindre undersøgelse tyder på, at *intonationen i tolkesprog påvirker tolkebrugernes forståelse* (altså at informationer givet via tolkning er lidt vanskeligere at forstå/huske end informationer givet i direkte kommunikation). En anden og større undersøgelse tyder på, at *intonationen i tolkesprog har stor betydning for tolkebrugernes bedømmelse af tolkningen*, og at *tolkebrugere langt fra er bevidste om, hvilken rolle intonationen reelt spiller ift. deres bedømmelse af tolkningen*.

Især den sidste pointe - at intonationen spiller en rolle, som tolkebrugere ikke nødvendigvis er fuldt bevidst om - er vigtig for tolke at være opmærksom på. Reelt betyder det jo, at når en tolkebruger kommenterer noget bestemt i en tolkning i generelle vendinger, fx siger noget positivt eller negativt om tolkens ordforråd/tegnforråd, må man være åben overfor, at der er flere mulige grunde til den fremførte vurdering. Én mulighed er selvfølgelig, at brugeres bedømmelse udelukkende hviler på tolkens ordforråd/tegnforråd, men en anden mulighed er, at andre elementer i tolkens sprog har influeret på brugerens bedømmelse af ordforrådet/tegnforrådet - vel at mærke uden at brugeren er bevidst om det.

Det er klart, at det komplicerer kommunikationen mellem tolk og tolkebruger. Men alene bevidstheden om, at der kan ligge flere ting bag en brugers vurdering, kan være til gavn for tolken. Det kan nemlig hjælpe denne til at tænke konstruktivt over en umiddelbart vanskeligt forståelig vurdering i stedet for at undre sig over den eller afskrive den som uforståelig. Får man fx efter en tolkning at vide, at ens tegn var svære at forstå, selv om man véd med sig selv, at man brugte helt almindelige tegn, som brugere plejer at forstå, kan man forsøge tænke bag om kritikken: Brugeren havde svært ved at forstå mig og mente selv, det skyldtes mine tegn. Jeg mener ikke, det skyldtes mine tegn, men kan der så have været andet i min tolkning i dag, som har vanskeliggjort brugerens forståelse? Ikke at tolken skal påtage sig ansvaret for alle

brugerens forståelsesproblemer, men jo flere vinkler man kan anlægge på kritik, jo større chance er der for, at man kan forstå den.

Litteratur

Ahrens, Barbara: Prosodic phenomena in simultaneous interpreting: a conceptual approach and its practical application, Interpreting vol. 7, 2005, s. 51-76

Cokely, Dennis: Interpretation: A Sociolinguistic Model, Linstok Press 1992

Collados Aís, Ángela: Quality assessment in simultaneous interpreting: the importance of nonverbal communication. I: Franz Pöchhacker og Miriam Schlesinger (eds.): The Interpreting Studies Reader. Routledge 2002, s. 327-36

Kurz, Ingrid: Conference interpretation: expectations of different user groups. I: Franz Pöchhacker og Miriam Schlesinger (eds.): The Interpreting Studies Reader. Routledge 2002, s. 312-24 (forkortet genoptryk af art. fra 1993).

Petite, Christelle: Repair mechanisms in simultaneous interpreting: a corpus-based analysis, Interpreting, vol. 7, 2005, s. 27-49

Shlesinger, Miriam: Intonation in the production and perception of simultaneous interpretation. I: Lambert, S. og B. Moser-Mercer (eds.) Bridging the Gap: Empirical research in simultaneous interpretation, John Benjamins 1994, s. 225-236

Van Besien, Fred og Chris Meuleman: Dealing with speakers' errors and speakers' repairs in simultaneous interpretation, The Translator vol. 10, 2004, s. 59-81

Wadensjö, Cecilia: Interpreting as interaction, Longman 1998

KA, oktober 2008